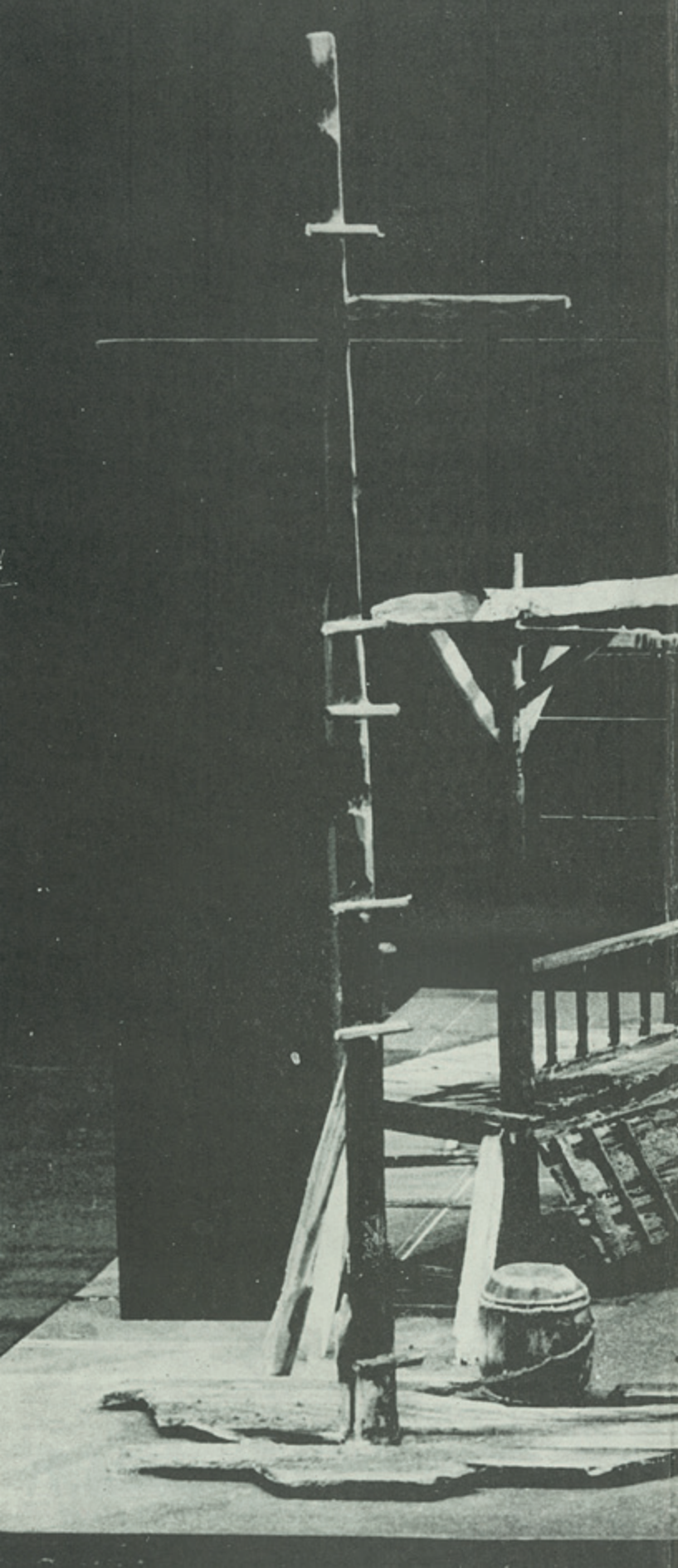

WILLIAM SHAKESPEARE

KRAJOVÉ DIVADLO V NITRE

vyznamenané „Za vynikajúcu prácu“ a „Za zásluhy
o výstavbu“

27. SEZÓNA

197. PREMIÉRA

WILLIAM SHAKESPEARE

OKO ZA OKO

„Komédia“ v piatich dejstvách s prológom

Preložil Stanislav Blaho

Upravil Štefan Havlík a Stanislav Párnický

Réžia STANISLAV PÁRNICKÝ a. h.

Scéna MÁRIA ZUBAJOVÁ a. h.

Kostýmy LUBICA OBUCHOVÁ

Hudba JURAJ BENEŠ

PREMIÉRA 12. MARCA 1977

OSOBY A OBSADENIE

VINCENTIO, vojvoda	DUŠAN LENCI
ANGELO, jeho zástupca	MARIÁN SLOVÁK
ESCALUS, radca	RUDOLF KRAUS
CLAUDIO, šľachtic	VLADIMÍR BARTOŇ JOZEF ŠIMONVIČ
LUCIO	JOZEF BEDNÁRIK
VARRIUS.	JOZEF ŠIMONVIČ VLADIMÍR BARTOŇ
OCTAVIO	JÁN GREŠŠO
ŽALÁRNIK	JÁN KOVÁČIK
BUBLOŇ	ERNEST ŠMIGURA
LAKTÍK, strážnik	MILAN KIŠ
PETER, mních	ZOLTÁN HLAVÁČ
POMPEJ, šenkár	zasl. umelec JOZEF DÓCZY
STRACHOMOR, kat	FRANTIŠEK KABRHEL
BERNARDÍN, väzeň	ANDREJ RIMKO
SUDCA	JÁN KUSENDA
IZABELA, Claudiova sestra	HELENA HÚSKOVÁ EVA MATEJKOVÁ
MARIANNA, Angelova snúbenica	EVA ŽILINEKOVÁ
JÚLIA, Claudiova milá	EVA MATEJKOVÁ HELENA HÚSKOVÁ
Pani PREZRETÁ, kupliarka	BOŽENA SLABEJOVÁ
Mnísi, šľachtici, mešťania	členovia techniky

Predstavenie vedie Mária Oravcová

Text sleduje Margita Hlavatovičová

Reprodukcia hudby a zvukov Jiří Bárta a Mária Oravcová

Svetlá Bernard Šiška

Javiskový majster Vojtech Ploščinský

Scénu, kostýmy a parochne vyrobili dielne KDN pod vedením Jána Breču

Pätnásfminútová prestávka po 2. obraze III. dejstva.

OKO ZA OKO alebo KONIEC NIČ NENAPRAVÍ

interview

Otázka: „Čo nového v širom svete?“

V.: „Nič, ibaže poctivosť leží v hroznej hro-
rúčke, Zo života takmer vymizla dôvera,
ktorá by dala spoločnosti pocit istoty, za-
to je viac ubezpečovania, aby človek pre-
kľial každé priateľstvo. Okolo tohto sa
krúti múdrosť sveta. Novina je to stará
a každým dňom nová.“ (III. 3.)

Oko za oko — Veta za vetu — Půjčka za oplátku — alebo jednoducho — Measure for measure. Niektorí ju nazývajú znepokojivou či trpkou komédiou, podľa iných je tragikomickým hybridom. Shakespeare ju napísal takmer jedným dychom spolu s rovnako trpkými „tragikomickými hybridmi“ — Troilus a Kressida a Koniec všetko napravi — v roku 1604, v období svojej dezilúzie zo spoločnosti, v čase ťažkých duševných konfliktov so svojou dobou. Chvilu po Hamletovi, chvíľu pred veľkými tragédiami osobností — Othella, Macbetha a Kráľa Leara.

Wiliam Shakespeare?

Jeho otec bol rukavičkár, matka zo schudobnej zemiarskej rodiny. Wiliam sa oženil ako osemnásťročný, mal tri deti. Ďalej sa dozvedáme, že o niekoľko rokov je uznávaným básnikom a hercom v Londýne. Najskôr len členom hereckej kráľovskej spoločnosti, potom i jej dramatikom, dramaturgom a akcionárom. Dostáva sa do vysokých spoločenských kruhov, postaví divadlo Globe, zbohatne, na vidieku kupuje majetky, vydá dcéry a dožijúc svoj pokojný život, zomiera v deň svojich 52. narodenín v meste, kde sa narodil — 23. apríla 1616 v Stratforde nad Avonom.

Shakespeare človek sa stráca za svojím dielom.

Navonok pokojný život. Vnútri kvantum energie, citlivý seizmograf zaznamenáva búrlivé udalosti — v čase premeny ukrutného a honosného feudalizmu na koristnícky a pokrytecky puritánsky kapitalizmus. V čase premeny, ktorá vrcholí tridsať rokov po jeho smrti buržoáznou revolúciou, popravou kráľa, nastolením republiky a víťazstvom kapitalizmu.

Shakespearova doba?

Keď sa narodil, v Ríme zomrel Michelangelo.

Keď zomrel, v Španielsku zomieral Cervantes.

Sedemdesiat rokov pred jeho narodením objavil Krištof Kolumbus nový svetadiel.

Keď mal osem rokov, vyvraždili istej bartolomejskej noci hugenotov.

Keď mal dvadsaťtri rokov, popravili v Londýne Máriu Stuartovú.

Keď mal tridsať šesť rokov, upálili v Ríme Giordana Bruna a v Londýne sfali lorda Essexu.

Ani nie tridsať rokov po jeho smrti zatvorili puritáni divadlá a Shakespearovo dielo upadlo na dvesto rokov do zabudnutia.

Doba, v ktorej dobyvačné vojny a rozvoj obchodu splodili bohatú buržoáziu a novú aristokraciu a desaťtisíce tulákov, žobrákov a mestskej chudoby.

Doba, v ktorej kráľovná odmeňuje pirátov šľachtickými titulmi.

Doba, v ktorej nič nie je menej pravé ako tituly a nič viac vrtkavé ako priazeň kráľa.

Doba, v ktorej kolujú preklady osvietenскеj literatúry, množia sa vzdelanci a vedci a na tyburnskom popravisku upaľujú čarodejnice.

Doba, v ktorej sa holduje, užíva, kradne, smilní, hýri, ale aj šporí, zhŕňa, špekuluje,

ale aj pre slovo vraždí, pre slovo posiela do väzenia, pre moc popravuje.

Doba romantických dobrodružných výprav na more, rovnako dobrodružných spiknutí a triumfálnych správ, ale aj doba podvodov, pokrytectva a boja o moc.

Doba veľkej aktivity, premien v myslení a cítení, doba lásky, ale aj doba ziskuchtivosti, pomsty a nevery v zmysle erotickom i politickom. Oko za oko, zub za zub.

Doba kontrastov.

„Claudio, čo ti berie slobodu?“

„Prílišná voľnosť, Lucio môj, voľnosť, Po presýtení býva dlhý pôst a neviazaná voľnosť nájde sa v putách.“

Hĺbka Shakespearovho realizmu nám odhaľuje všetky vône, farby i zápachy tej doby. Jeho schopnosť vyjadriť podstatu a nemennosť ľudských charakterov spolu so schopnosťou zovšeobecniť zákony spoločnosti, vystihnúť dejinné zákonitosti — to politikum celej jeho tvorby — to robí Shakespearove hry aktuálnymi dodnes.

Básnická hodnota, inšpirujúca obraznosť, prenikavé poznanie, provokujúca nedopovedanosť, hĺbka citu i rozumu, dráždivá nedbajská forma, ktorá svojou kontrastnosťou stelesňuje onú kontrastnú dobu.

„Ja pri tom nebudem a ujdem hane“.

Vojvoda nechce niesť následky svojej vladárskej neschopnosti. A utečie pred zodpovednosťou. Angelo sa stáva nástrojom na vykonávanie nepopulárnych povinností panovníka. Aká trpká úloha. A on to vie. „Doba sa vymkla z klbov. Je to trest, že k náprave ju práve ja mám viesť!“

Nevie akej je moc povahy a sily. Prísnosť sa mení na tyranu, tvrdosť na neľudskosť, ctižiadosť na fanatizmus a prirodzená ľudská omylnosť na slabošstvo.

Angelo — nástroj moci a príklad jej zneužitia na osobné ciele. V pravej chvíli zasiahne vojvoda, aby udalosti uviedol na správnu mieru podľa svojich predstáv. A vzbudil dojem šľachetného a veľkorysého vládcu. Irónia.

Dvaja vládcovia. Dve naše zmarené ilúzie. Zdanie klame — máte pravdu vojvoda.

Že kupliar nie je čestný — to sa dalo čakať. Ale že

vojvoda — predstaviteľ moci — je kupliar, to je kritika vládnucej triedy Shakespeareovej spoločnosti.

A postupne strácame ilúzie o vládnucej triede celkom. Ani múdry, rozvážny a spravodlivý Escalus nezachráni našu mienku — veď svojou slepou úctou a pasivitou nie je schopný zabrániť nespravodlivosti.

A súdnicstvo? „Ak oko zbadá šperk, zdvihneme ho — ak ale nezbadá, nevieme ani, že naň stúpime.“ Co oči nevidia — to súd nesúdi.

Sudca: „Dvanásť, pane. Poďme, lebo nám obed vychladne.“ (Odchádzajú.) „A právo? Kde je moje právo?“ komicky bezmocne kričí hlúpy Laktik, vykonávateľ onej moci.

A akokoľvek sa snažil Shakespeare na konci posýpať eukrom, ten pripálený koláč spoločenských vzťahov chutí rovnako horko.

A láska? Najčistejším ľúbostným vzťahom v hre je láska Claudia a Júlie. Čistá, priama, bojovná, bez predsudkov. Tak čistá a nebojácna vo svojom „hriechu“ až kole oči. Je zákonité, že práve táto láska sa stáva obeťou puritánskych zákonov.

*„Ten vinný je, kto nezmyselne trestá,
nie ten, kto miluje!“*

A nekonečne trpké je poznanie, že práve túto lásku koniec nezachráni. Žiadny podvod, žiadna hra, žiaden čin nezostáva bez následkov. Vojvoda sa prepočítal — koniec nič nenapraví, nič nenapraví koniec. To najkrajšie a najčistejšie je zlomené.

Akú dezilúziu lásky to plodí táto doba?

Shakespeare s pribúdajúcimi skúsenosťami a vekom strácal ilúzie o svojej spoločnosti. Tak vzniká tragédia ilúzií Hamlet a komédie dezilúzií Troilus a Kressida, Koniec všetko napraví a Oko za oko. Pojem cti je spochybnený, hodnota lásky problematická, morálka spoločnosti — kam vietor, tam plášť.

Cnosť je zneužívaná. Ako napríklad cnosť Izabely. Je pre Shakespeara príznačné, že cnosť, čistotu a pravdivosť prenášajú z hry do hry — ženy. Cordélia, Viola, Perdita alebo Izabela — vždy sa nájde nejaká panna Orleánska, ktorá podáva fakľu ľudskej nádeje, lásky a vzbury proti nespravodlivosti ďalej. Je v tom až prírodná zákonitosť.

Hra Oko za oko napriek svojej trpkosti a rastúcej dezilúzii nepôsobí beznádejne. Je ako horký liek, ktorý musíme užiť, aby sme vyzdraveli. Je ako sklamanie, po ktorom zostarneme a zmúdrieme. Je pre nás hlbokým poznaním, z ktorého sa môžeme poučiť.

Svet hry Oko za oko. Je v ňom všetko. Láska, moc, pomsta, pokrytectvo, hlúposť, ziskuchtivosť, nevera, zrada, cnosť, radosť, smútok, trpkosť i nádej.

Komické s tragickým v neveriteľnej symbióze. Ako v živote. Každé je len iným pohľadom na tú istú vec — na svet.

Niet beznádeje. Je len poznanie.

Závisí od Vás, ktorý pohľad si vyberiete.

Darina Kárová

William Shakespeare

Svetová dramatika nepozná podobný príklad takej literárnej mnohostrannosti a geniality, akým bol William Shakespeare. Až podnes je najväčší z veľkých. Umocnený realizmus a pestrosť dramatických, filozoficky ladených tém, urobili zo Shakespeara učiteľa dramatických spisovateľov budúcnosti.

Narodil sa koncom apríla 1564 v Stratforde nad Avonom, v anglickom grófstve Warwick. Pár krokov z mestiečka, majúceho vtedy tisíc štyristo obyvateľov, v ktorom bol jeho otec mešťanostom — pokiaľ nemal opletačky so súdom — bola malá osada Shotttery, v ktorej našiel životnú družku — Annu Hathawayovú.

V roku 1586 odchádza do Londyna, jediného mesta so stálym divadlom. Začína ako inšpicient, pomocný režisér, herec a upravovateľ hier. To všetko v divadle „Globe“. Piše kráľovské drámy, komédie i historické tragédie a už v roku 1592 nachádzame o ňom zmienku v literatúre. Skoro každý rok vychádza z jeho obráteneho pera niekoľko hier. Veď samotný počet, vyše tridsať napísaných hier, je ohromujúci.

V roku 1599, po smrti majiteľa divadla „Globe“, stáva sa podielníkom na výnosoch divadla. Roku 1612, po skvelých úspechoch divadla na kráľovskom dvore i v meste, vracia sa ako „sladký“ Shakespeare do Stratfordu a po päťdesiatich dvoch rokoch života zomiera 23. apríla 1616.

Shakespeare bol geniálnym dramatikom spoločnosti novej doby. Kapitalizmus sa v Anglicku vyvíjal veľmi rýchlo, pod pevnou rukou Tudorcov, lebo sa opierali o meštiactvo a zbavovali sa tak moci feudálnych panstiev. Tri požiadavky hospodárskeho vývoja: potreba centrálnej vlády, upevnenie absolútnej kráľovskej moci a boj proti feudalizmu, tvoria hlavnú ideovú tému Shakespeareových „kráľovských drám“.

Feudálni nepriatelia kráľa, ako Percy, Glendower, Mortimer a ďalší, javia sa v drámach (HENRICH, RICHARD a iné) ako nesympatickí. A smrť Percyho Hotspura v HENRICHovi IV. dokazuje, že na zánik je odsúdený každý, ak bojuje proti kráľovi — ochrancovi meštiackeho kapitálu.

Až koncom alžbetínskeho obdobia a za vlády Jakuba I., menia sa podtóny a poltóny jeho hier. Blíži sa totiž porážka absolutistického kráľovstva a dvor dospieva k diktatúre — k tyranii. V tragédii JÚLIUS CAESAR (1599) hrdina musí padnúť, lebo sa vzdáva od úloh doby a stáva sa tyranom. V KRÁLOVI LEARovi (1603) Lear tiež podľahne, lebo je svojou podstatou vo feudalizme. Ešte ostrejšie je odsúdenie v hre CORIOLANUS (1607), ktorý sa síce odváži k správne nemu činu, ale spoločnosť ho neuznáva, lebo ho vykonal zo súcitu k matke a nie z lásky k vlasti.

Dramatik poznal triedne rozdiely a zákonitosť vývoja a preto sa mu podarilo jedinečne vykresliť postavy tvoriace prechod od feudalizmu ku kapitalizmu. Vytvoril stovky charakterov, plných prirodzenej životnosti. Žobrácki králi, kniežatá, grófovia, stávajú sa pod

jeho kritickým perom smiešnymi lumpáckymi feudálmi, u ktorých je jedno jediné obdivuhodné: zdravá chuť k jedlu a pitiu. (Falstaff v HENRICHovi IV., i vo VESELÝCH PANIACH WINDSORSKÝCH.)

Hlboký a čistý humanizmus, zdravé hodnotenie dvoch spoločností však neumožňuje Shakespearovho ducha z osídliel doby. Prikladom je jedna z posledných drám BŮRKA (1611), preplnená problematikou vtedajších politických prúdov spoločnosti. Táto spoločensky tragická hra nesie v sebe preto toľko tragizmu, lebo veľký humanista Shakespeare pod ťarchou spoločenskej situácie kapituluje pred sprievodnými znakmi pokroku a stáva sa poplatníkom koloniálnej politiky o ktorej hovorí ako o prirodzenej veci.

Obrazy kráľovských drám boli len čiastočne na výslni, KOMÉDIA OMYLOV (1592) i MÁRNA LÁSKY SNAHA (1593) si ešte len dobývali srdcia Londýňčanov, keď prichádza s tragédiou RÓMEO A JÚLIA (1564). Jedno z najkrajších diel svetovej dramatickej literatúry neostáva na javiskách vyše 380 rokov len pre nádhernú reč, hudobnosť veršov a jedinečnú myšlienku, ale aj pre konflikt medzi starým svetom predsudkov a novým svetom slobody a harmónie. Silou lásky poráža autor predsudky rodinnej morálky.

Básnik pozná rozpoltenosť sveta, ale nevie nájsť most medzi utópiou a životom.

Táto rozdielnosť zrodila nehynúci problém „Byť či nebyť“ v HAMLETOVI (1600).

Tragédia Hamleta je tragédiou humanizmu Shakespearovej epochy. Jeho veľkosť spočíva v nastolení otázky a v poznaní, že únik do smrti nie je odpoveďou na problémy, ani východiskom z nich.

Najvyšší výraz morálneho relativizmu a svojim spôsobom aj nihilizmu, ktorému sa často vo filozofii hovorí „machiavelizmus“, vytvoril v dráme OTHELLO (1604) v postave Jaga.

Othello a Desdemona, spojení najvyššou formou lásky, podliehajú Jágovi, nástroju doby a jej ducha.

Othello, v ktorom tkvie chorobnosť, daná absolútnou, naozajstnou láskou, nemá silu zniesť Jagove úklady a urobí „zadosť spravodlivosti“, nie ako urazený alebo žiarlivý milenec, ale ako „objektívny sudca“.

Skoro v každej zo spomínaných tragédií snúbi sa veľká autorova myšlienka s jedinečným a otrasným riešením.

Keď cítime pri kráľovských drámach hru času, ktorý sa snaží zotrieť ich lesk, pri tragédiách ich nepocítujeme. Sú to hry, ktoré narastajú vekmi.

Nezabudnuteľné zostávajú aj ďalšie jeho veľké diela, ako sú MACBETH, BENÁTSKY KUPEC, TIMON ATÉNSKY atď.

Popri hlboko mysliteľských dielach vedel sa Shakespeare vyrovnáť aj s komediálnou zložkou divadla.

O jeho komédiách, ako najlepších, písal už roku 1873 Engels Marxovi, v liste z 10. decembra, kde hovorí: „Už v prvom akte (VESELÉ PANIE WINDSORSKE), je viac života a skutočnosti ako v celej nemeckej li-

teratúre a jediný Launce so svojim psom Grabom (v komédii DVAJA ŠLACHTICI VERONSKÍ) je hoden viacej, ako všetky nemecké komédie.“

Hneď SEN NOCI SVĀTOJĀNSKEJ (1595) je majstrovským dielom v žánri lyriky a komiky, prekvapujúce čarom svezosti.

Básnická fantázia sa spája v diele s neopakovateľným humorom, ktorý nepotrebuje nijaký komentár.

Patrí s komédiami: AKO SA VĀM PĀCI (1599), VELA KRIKU PRE NIĀ (1598), VEĀER TROJKRĀLOVÝ (1610), SKROTENIE ZLEJ ŽENY (1593), KOMĒDIA OMYLOV (1593) a mnohými ďalšími ku klasickým klenotom.

Príroda, ľudové bĀjky i dobové postavy dosahujú v Shakespearových komédiách plný básnický výraz.

Vychutnáva v nich všetky životné zložitosti, dané mu svojráznym videním už od mlada a stupňuje ich až do komediálnej nadsádzky formou ozaj básnickou a umelecky vytríbenou.

Popri divadelných hrách nesmieme zabúdať ani na jeho básne.

V rokoch 1593-94 vydáva veršované eposy Venuša a Adonis a Lukrécia, v ktorých sa snúbi krása lásky s autorovým mladistvým zápalom.

Najznámejšie však ostávajú Sonety (1609). Obsahujú 154 sonetov, písaných „mojou formou“ — ako sám povedal — a mnohí historici sa v nich snažili vyčítať niečo z básnikovho života.

Ich hodnota však nespočíva v autobiografičnosti, ale v umocnenom umeleckom a ideovom obsahu a nena-podobiteľnej harmonickej forme.

Sú vrcholom Shakespearovej poézie.

Takmer vo všetkých Shakespearových hrách a najdramatickejšie, v jeho vrcholových tragédiách, sa stavajú proti sebe dva svety. Svet starej spoločnosti, ale aj zaostalosti, rytierskych cností, tápania a krviprelievania — a proti nemu búriaci sa svet nových individualistických podnikavcov, pozbavených všetkých predsudkov, i svedomia, racionalistických, energických, ale aj karieristicky vypočítavých a bezohľadných.

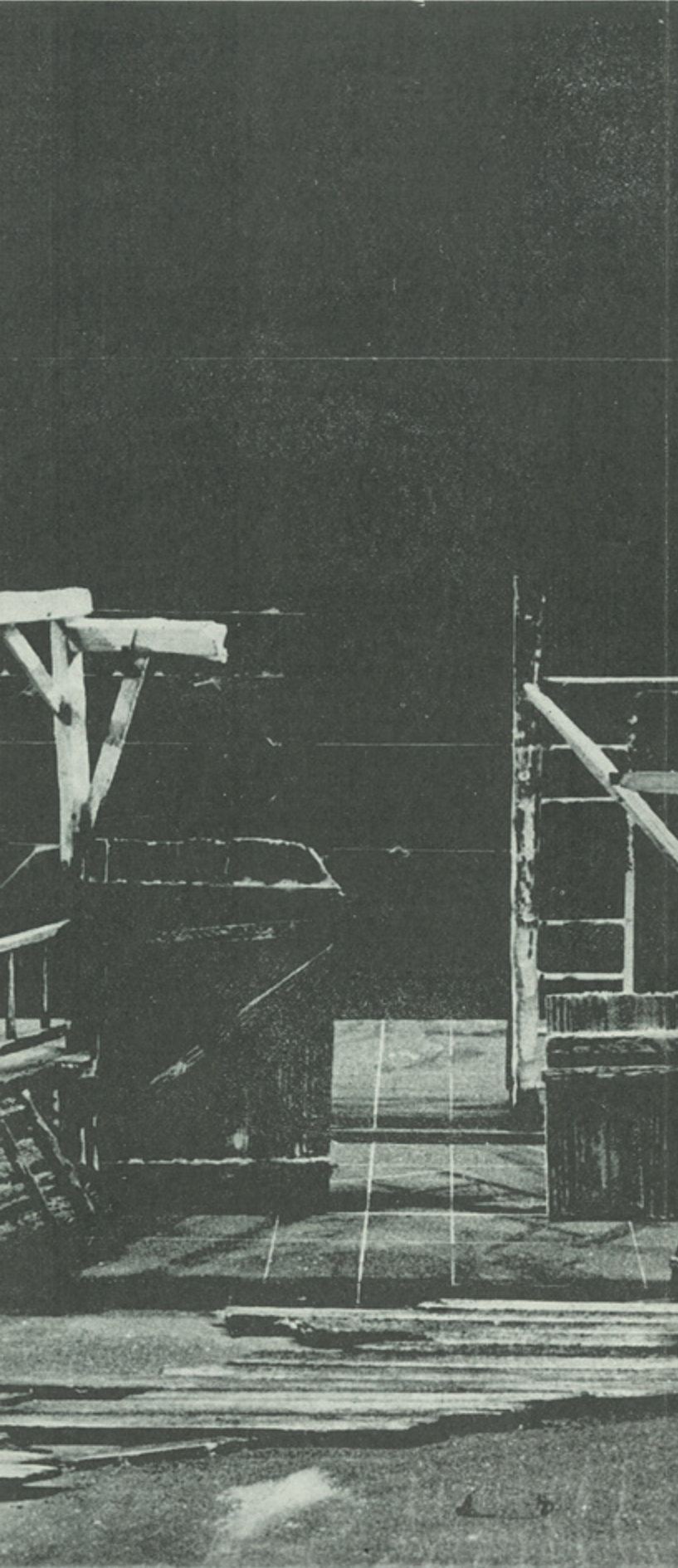
A stále prudšími a častejšími zrážkami obidvoch svetov, sú Shakespearovi hrdinovia odrazu zovretí a drvení svojim okolím, zosobňujúc tak renesančného človeka v jeho historicky najpokrokovejších výbojoch a najkrásnejších, ale aj kruto zmarených a zmárnených túžbach.

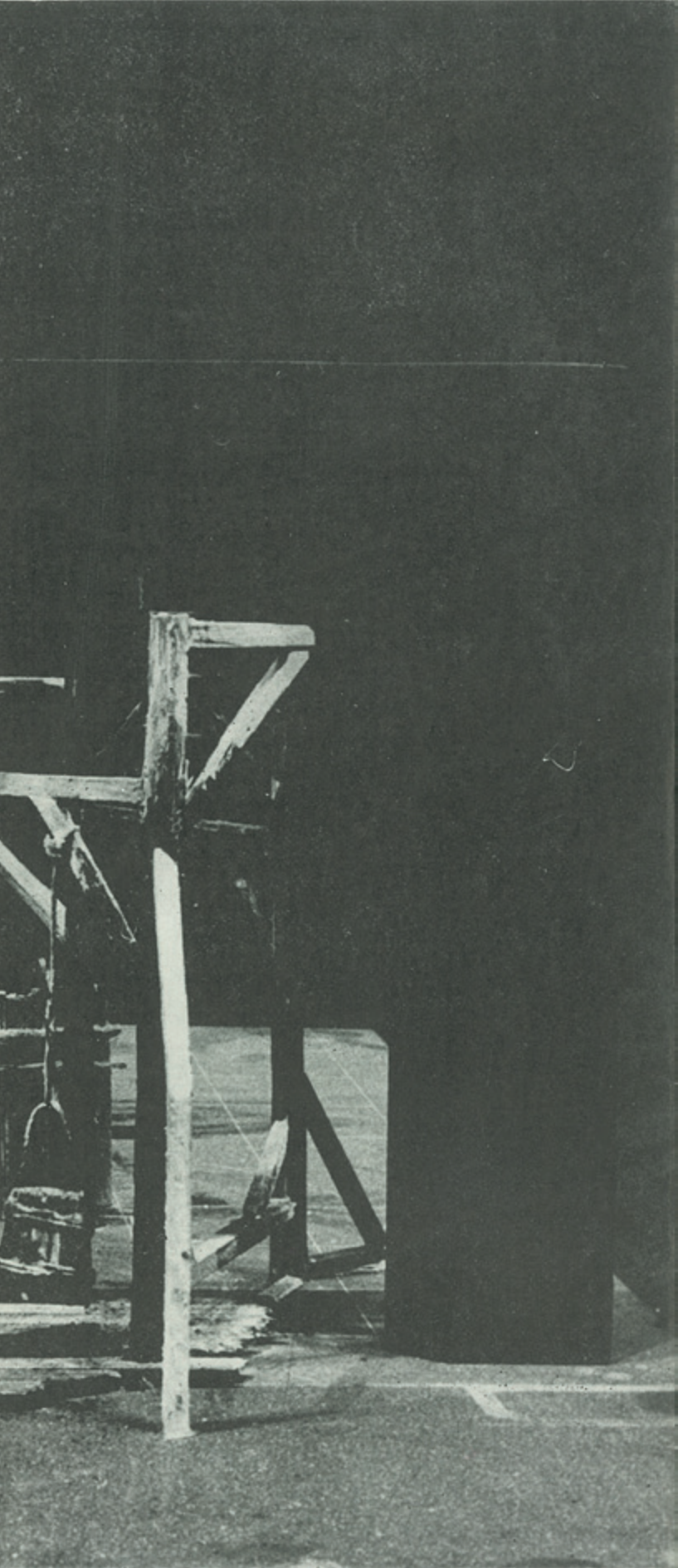
Program Krajového divadla v Nitre k hre Williama Shakespeara: OKO ZA OKO, č. 1 — 1977. Zodpovedný redaktor zasl. umelec Viliam Polónyi. Program rediguje Ján Laca. Návrh obálky Ján Zavarský. Fotografie Pavol Dřizhal. Povolené prípisom PK, číslo HS 10778/53. Vytlačili Nitrianske tlačiarne, n. p., Nitra. Cena Kĕs 2.—

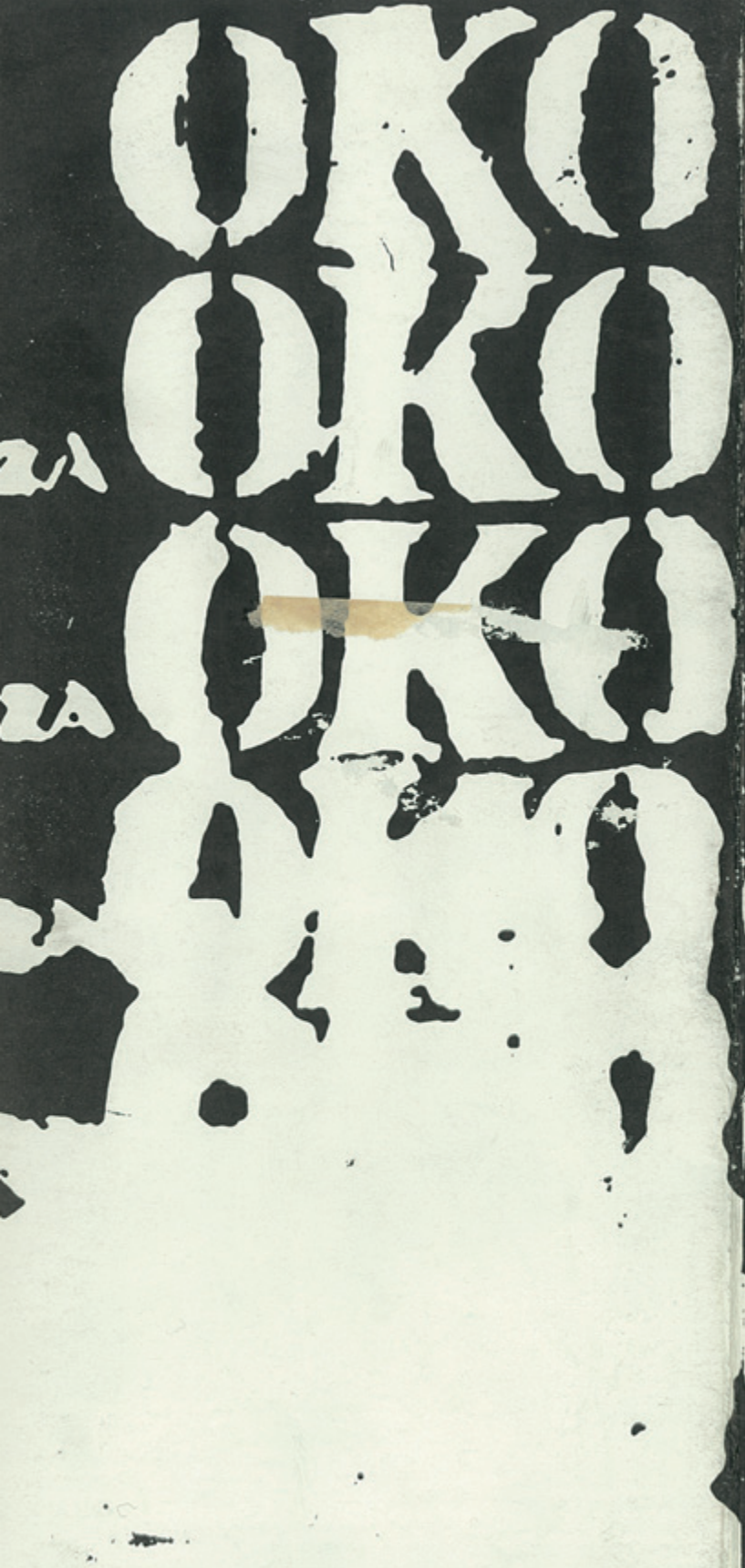

WILLIAM SHAKESPEARE